

A MORDVIN ROKONSÁGNEVEK EREDET SZERINTI VIZSGÁLATA

MÉSZÁROS EDIT

A rokonságnevek a mai uráli nyelvekben sok ősi eredetű elemet őriznek, ugyanakkor számolnunk kell a környező népek által gyakorolt idegen nyelvi hatásokkal is, így a mordvin rokonságnevek rendszerében elsősorban az orosz nyelv, illetve a török nyelvek hatásával.

Az alábbi táblázatban felvázolom a mordvin rokonságnevek minél teljesebb rendszerét (beleértve a nyelvjárási alakokat is), utalva az egyes elnevezések eredetére. A rokonsági elnevezéseket hagyományosan két nagy csoportra szokás osztani: a vérrokonokat és a házassági rokonokat megnevező terminusokra. Külön (a harmadik) csoportba kerültek azok a rokonsági elnevezések, amelyek olyan rokont fejeznek ki, amely sem vérrokonnak, sem pedig házassági rokonnak nem tekinthető, valamint idesoroltam magát a 'rokon'-t jelentő szavakat. Mindhárom csoportban vannak ősi eredetű, belső keletkezésű és idegen eredetű szavak, néhánynak az eredete pedig ismeretlen.

Az erza- és moksa-mordvin rokonságnevek rendszerét a különféle mordvin szótárak (EMMSz, ERV, MMSz, MRV, MW), valamint a kérdést tárgyaló szakirodalom (Babuškina 1965, Feoktistov 1965, Kočevatkina 1977, Grišunina 2000) alapján állítottam össze. A vizsgált rokonságnevek eredetének megállapításában az ismert etimológiai szótárakra (UEW, FUV, MSzFE, EV), a Paasonen-féle mordvin szótárra (MW) és az imént említett tanulmányokra támaszkodtam, több esetben viszont a saját etimológiámat közlöm. A több elemből álló belső keletkezésű szavak esetében utalok az összetevő elemekre, illetve (ahol szükséges) az összetevő elemek eredetére is.

1. Vérrokont jelölő elnevezések

jelentés	erza-mordvin	moksa-mordvin	eredet
apa	řeř'a	řař'a, řeř'a ař'a	? FV *tätä 'vmilyen rokon' ? tatár
anya	ava	řad'a	csuvas ? FV *tätä 'vmilyen rokon'
szülők	řeř'at-avat	řad'at-ař'at	řeř'a 'apa' + pl.+ava 'anya'+pl. řad'a 'anya' + pl. + ař'a 'apa' + pl.
apai nagyapa (az apa apja)	pokš't'a ař'a bod'a d'eda sife ař'a	ař'a	pokš 'nagy' + ař'a 'apó, öregember' ? FU türk or. дед 'nagyapa' sife 'öreg' < U vagy török + ař'a 'apó, öregember'

jelentés	erza-mordvin	moksa-mordvin	eredet
apai nagymama (az apa anyja)	baba sírkaĵ	baba	tatár síre 'öreg' < U vagy török + dem. + voc.
anyai nagyapa (az anya apja)	vasolpokšťa, vasolo pokšťa vasolbod'a, vasolo bod'a vasold'eda, vasolo d'eda večka d'eda		vasol, vasolo 'messzi' + pokšťa 'nagyapa' vasol, vasolo 'messzi' + bod'a 'nagyapa' vasol, vasolo 'messzi' + d'eda 'nagyapa' večka 'szerető' + d'eda 'nagyapa'
		ščat'a	U *čeča 'nagybácsi'
anyai nagymama (az anya anyja)	mazibaba vasolbaba, vasolo baba večka baba		mazij, mazi 'szép' < FV *majsä (masä) 'ua' + baba 'nagymama' vasol, vasolo 'messzi' + baba 'nagymama' večka 'szerető' + baba 'nagymama'
		ščava	šč- < U *čeča 'nagybácsi' + ava 'nő, asszony, anya'
	avka		ava 'anya' + dem.
nagyszülők	pokšťa-at-babat		pokšťa 'nagyapa' + pl. + baba 'nagymama' + pl.
apai dédapa (az apa nagyapja)	inėpokšťa inėat'a		inė 'nagy' < U *enä 'nagy, sok' + pokšťa 'nagyapa' inė 'nagy' < U *enä 'nagy, sok' + at'a 'apó, öregember'
		šírä at'a	šírä 'öreg' < U vagy török + at'a 'nagyapa'
	pokščaŋ pokšča		pokšča 'nagyapa' + gen. + pokšča
apai dédanya (az apa nagyanyja)	síre baba	šírä baba	síre / šírä 'öreg' < U vagy török + baba 'nagymama'
anyai dédapa (az anya nagyapja)	inėbod'a		inė 'nagy' < U *enä 'nagy, sok' + bod'a 'nagyapa'
anyai dédanya (az anya nagyanyja)	inėbaba		inė 'nagy' < U *enä 'nagy, sok' + baba 'nagymama'
		šírä ava	šírä 'öreg' < U vagy török + ava 'anya'
	síre vasol baba		síre 'öreg' < U vagy török + vasol 'messzi' + baba 'nagymama'

jelentés	erza-mordvin	moksa-mordvin	eredet
apai ükapa (az apa dédapja)	inėpokšťa		inė 'nagy' < U *enä 'nagy, sok' + pokšťa 'nagyapa'
	inėat'a		inė 'nagy' < U *enä 'nagy, sok' + at'a 'apó, öregem-ber'
		šifä at'ä	šifä 'öreg' < U vagy török + at'ä 'nagyapa'
apai ükanya (az apa dédanyja)	sifē baba	šifä baba	sifē / šifä 'öreg' < U vagy török + baba 'nagyamama'
anyai ükapa (az anya dédapja)	inėbod'a		inė 'nagy' < U *enä 'nagy, sok' + bod'a 'nagyapa'
anyai ükanya (az anya dédanyja)	inėbaba		inė 'nagy' < U *enä 'nagy, sok' + baba 'nagyamama'
		šifä ava	šifä 'öreg' < U vagy török + ava 'anya'
	sifē vasol baba		sifē 'öreg' < U vagy török + vasol 'messzi' + baba 'nagyamama'
fia vkinek	ćora	ćora, šora	csuvas
lány vkinek	tejt'er	št'ir	balti
gyermek	ejkakš		ejd' 'gyermek' + kaka, kakš 'ua'
	ejd'e, ejd'	id', äj	? FU
	kaka, kakš		? gyermeknyelvi
	pakša	pakš	? U
	t'aka, d'aka	t'aka, d'aka	? gyermeknyelvi
		šaba	?
unoka (a gyermekem gyermeke)	bujo, pijo		FU *pojka 'fiú, fia vkinek'
	ejkakšon ejkakš		ejkakš 'gyermek' + gen. + ejkakš
	nućka		or. внучка '(lány)unoka'
	nuka	unək	or. внук '(fiú)unoka'
(a fiam fia)	ćorañ ćora		ćora 'fia' + gen. + ćora
(a lányom fia)	tejt'eren ćora		tejt'er 'lány' + gen. + ćora 'fia'
(a fiam lánya)	ćorañ tejt'er		ćora 'fia' + gen. + tejt'er 'lány'
(a lányom lánya)	tejt'eren tejt'er		tejt'er 'lány' + gen. + tejt'er
bátyja vkinek	le'fa		FV
		pa'ta	? FU vagy balti
		al'ňaka	al'ä 'bácsi' + dem. + dem.
	pokš le'fa		pokš 'nagy' + le'fa 'báty'
	pokš al'a		pokš 'nagy' + al'a 'férfi'
(fiútestvére vkinek)	brat	brat	or. брат 'fiútestvér'

jelentés	erza-mordvin	moksa-mordvin	eredet
öccse vkinek	jalaks	pāl'nä	? török
	duga, dugan	dugan	? U *pälä 'fele vminek' + dem. tatár
		vāžnā, vāžd'nā, vāžəd'nā	vāž- 'kis' + id 'gyermek' + dem.
(fiútestvére vkinek)	brat	brat	or. брат 'fiútestvér'
nővére vkinek	paťa	aka	? FU vagy balti csuvas
		aňaka	U *aňa 'öreg rokon felesége, anya' + dem.
húga vkinek	sazor	sazər	FP *sasare 'húg'
testvér	paťat-jalakst		paťa 'nővér' + pl. + jalaks 'öcs' + pl.
		akat-dugat	aka 'nővér' + pl. + duga 'öcs' + pl.
lánytestvér	paťat-sazort		paťa 'nővér' + pl. + sazor 'húg' + pl.
apai nagybácsi	l'eľa		FV
	od d'eda		od 'új, fiatal' < FU *wuđ'e 'új' + d'eda 'bácsi'
(az apa bátyja)		očā	U *ičā 'apa'
		očāňā	očā 'nagybácsi' + dem.
		očal'ā	oču 'nagy' + al'ā 'apa'
		očaka	? oču 'nagy' + aka 'nővér'
(az apa öccse)	vežeňś al'ka		vežeňś 'legkisebb' + al'ā 'bácsi' + dem.
apai nagynéni	paťa		? FU vagy balti
(az apa húga)		aka	csuvas
(az apa nővére)	pokš paťa	oču aka	pokš 'nagy' + paťa 'nővér'
	síře paťa		oču 'nagy' + aka 'nővér'
			síře 'öreg' < U vagy török + paťa 'nővér'
anyai nagybácsi	l'eľa		FV
(az anya bátyja)		ščēňā	U *čečā 'nagybácsi' + dem.
		šířā ščēňā	šířā 'öreg' < U vagy török + ščēňā 'nagybácsi'
anyai nagynéni	paťa		? FU vagy balti
(az anya húga)		aka	csuvas

jelentés	erza-mordvin	moksa-mordvin	eredet
(az anya nővére)	sírkaj		síre 'öreg' < U vagy török + dem. + voc.
	síre paťa		síre 'öreg' < U vagy török + paťa 'nővér'
		oču aka	oču 'nagy' + aka 'nővér'
		ščava	šč- < U *čečä 'nagybácsi' + ava 'nő, asszony'
unokaöccse vkinek	p'lemjañnik	p'ľemäññäk	ор. племянник 'ua'
(a bátyám gyermeke)	ľeľañ ejkakš		ľeľa 'báty' + gen. + ejkakš 'gyermek'
(az öcsém gyermeke)	jalaksoñ ejkakš		jalaks 'öcs' + gen. + ejkakš 'gyermek'
(a nővérem gyermeke)	paťañ ejkakš		paťa 'nővér' + gen. + ejkakš 'gyermek'
(a húgom gyermeke)	sazoroñ ejkakš		sazor 'húg' + gen. + ejkakš 'gyermek'
(a bátyám fia)	ľeľañ čora		ľeľa 'báty' + gen. + čora 'fia'
(az öcsém fia)	jalaksoñ čora		jalaks 'öcs' + gen. + čora 'fia'
(a nővérem fia)	paťañ čora		paťa 'nővér' + gen. + čora 'fia'
(a húgom fia)	sazoroñ čora		sazor 'húg' + gen. + čora 'fia'
unokahúga vkinek	p'lemjañnica	p'ľemäññäca	ор. племянница 'ua'
(a bátyám gyermeke)	ľeľañ ejkakš		ľeľa 'báty' + gen. + ejkakš 'gyermek'
(az öcsém gyermeke)	jalaksoñ ejkakš		jalaks 'öcs' + gen. + ejkakš 'gyermek'
(a nővérem gyermeke)	paťañ ejkakš		paťa 'nővér' + gen. + ejkakš 'gyermek'
(a húgom gyermeke)	sazoroñ ejkakš		sazor 'húg' + gen. + ejkakš 'gyermek'
(a bátyám lánya)	ľeľañ řejťer		ľeľa 'báty' + gen. + řejťer 'lány'
(az öcsém lánya)	jalaksoñ řejťer		jalaks 'öcs' + gen. + řejťer 'lány'
(a nővérem lánya)	paťañ řejťer		paťa 'nővér' + gen. + řejťer 'lány'
(a nővér lánya)		ujväs	?
(a húgom lánya)	sazoroñ řejťer		sazor 'húg' + gen. + řejťer 'lány'
(a húg lánya)		ujväs	?
unokatestvér	kavto šed'ej pel'ks		kavto 'két' + šed'ej 'szív' + pel'ks 'rész'
		ujmakš	?
(fiú-unokatestvér)		očañ čora	očä 'nagybácsi' + čora 'fia'

2. Házassági rokont jelölő elnevezések

jelentés	erza-mordvin	moksa-mordvin	eredet
férj	miřd'e	miřd'ä	FP *mertä 'ember, férfi'
feleség	ni		U *niŋä 'nő'
		ərvä	urä 'rab' < FP *orja 'rab' + ava 'nő, asszony'
		ava	csuvas
	kozejka, kožajka		or. хозяйка 'háziasszony'
házastárs	pola	pola	FV *pula 'fele vminek'
	vasta		? FV *wasta 'hely'
		miřt't-ərvat	miřd'ä + pl. + ərvä + pl.
(öreg házastárs)	aťat-babat		aťa 'apó, öregember' + pl. + baba 'anyó, öregasszony' + pl.
após (a férj apja)	aťavt		aťa 'apó, öregember' + suff.
		aťävəž, aťävös	aťä 'apó' + ? suff.
		lomaň řäťä / řet'a	lomaň 'idegen' + řäťä / řet'a 'apa'
anyós (a férj anyja)	avavt	avəž, avös	ava 'anya' + suff.
após (a feleség apja)	vata		?? or. авата 'a házasságkötésben szerepet játszó nőrokon'
		baťka, paťka	or. баťка 'apuska, tata'
		aťävəž, aťävös	aťä 'apó' + ? suff.
anyós (a feleség anyja)	nižaňa		niž- < FV *nisä 'nő' + U *aňa 'öreg rokon felesége, anya'
	ťošťa baba		ťošťa < or. теща 'anyós' + baba 'anyó, néni'
	ťošča		or. теща 'anyós'
		avəž baba	avəž 'anyós' + baba 'anyó, néni'
	mačka		or. маčka 'anyácska'
		matka	or. matka 'anyácska'
vő	sodamo		?
	ov	ov	U *vāŋe 'vő'
	ezna	žzna	tatár
menye vkinek	urva, ura		urē 'rab' < FP *orja 'rab' + ava 'nő, asszony'
		ərväňä, řäväňä	urä 'rab' < FP *orja 'rab' + ava 'nő, asszony' + dem.
(a legidősebb)	pokš urva		pokš 'nagy' + urva 'meny'

jelentés	erza-mordvin	moksa-mordvin	eredet
(a legfiatalabb)	vežava	veža	vež- 'kis' + ava 'nő, asszony'
	vežeńs urva	vežeńs	'legkisebb' + urva 'meny'
		jomla êrvăňă / fêvăňă	jomla 'kis' + êrvăňă / fêvăňă 'meny'
		t'ă'ă	? FV *tătă 'vmilyen rokon'
menyecske (fiatalasszony)	od'írva	odêrvă, odêrvăňă	od 'új, fiatal' + urva / êrvă / êrvăňă 'meny'
menyasszony	od'írva	odêrvă, odêrvăňă	od 'új, fiatal' + urva / êrvă / êrvăňă 'meny'
	maksoń tej'teř	maksəń št'ir	maksoń / maksəń 'odaadott' + teř'teř / št'ir 'lány'
vőlegény	odnasum		? or. одна сум(ка) 'egy táska'
	žeńix, žeņex	šańix	or. жених 'vőlegény'
nászura, násza vkinek	kuda	kuda	bolgár
	svat	svat	or. сват 'nászúr'
	jatoń lomań		jatoń 'idegen' + lomań 'ember'
nászasszonya vkinek	kudava	kudava	kuda 'nászúr' + ava 'nő, asszony'
		kudaňă	kuda 'nászúr' + dem.
	suvaxa, svaxa	svaxa	or. свaxa 'nászasszony'
vőfély (a vőle gény férfirokona)	ufed'ev	urď'u, urăd'u	?
	ufed'ev a'fa		ufed'ev 'vőfély' + a'fa 'férfi'
vőfély (a menyasszony férfirokona)	urva'fa	urvă'fă	urva / urvă 'meny' + a'fa / al'ă 'férfi'
<i>sógor</i>			
a férj bátyja	a'fa		? tatár
		al'gă	al'ă 'bácsi' + dem.
	kakža'fa		? kakš 'gyermek' + a'fa 'bácsi'
	pokš a'fa		pokš 'nagy' + a'fa 'bácsi'
a férj öccse (a legidősebb)		al'niaka	al'ă 'bácsi' + dem. + dem.
		mažňă, mazăd'ňă	maži, mazi 'szép' < FV *majsa (masă) 'ua' + id' 'gyermek' + dem.
(a második)	al'ne	al'ňă	a'fa / al'ă 'bácsi' + dem.
(a harmadik)	viška'ľne		viška 'kis' + al'ne 'sógor'
(a legfiatalabb)		kefta	tatár
		văžňă, văžď'ňă, văžăd'ňă	văž- 'kis' + id' 'gyermek' + dem.
a feleség bátyja	a'fa		? tatár
		al'gă	al'ă 'bácsi' + dem.

jelentés	erza-mordvin	moksa-mordvin	eredet
(a feleség fiútestvére)	šufin, šufeñ, šuriñ	šufin, šufeñ	or. шурин 'sógor (a feleség fiútestvére)'
a feleség öccse	baľ'za	bažā, paľ'žā, pažā aľ'ňaka	misertatár aľ'ňā 'sógor' + dem.
(a feleség fiútestvére)	šufin, šufeñ, šuriñ	šufin, šufeñ	or. шурин 'sógor (a feleség fiútestvére)'
a nővér férje	čiče, šiče čičaľ'a, šičaľ'a	šičā šičaľ'a	U *čečā 'nagybácsi' čiče / šičā 'sógor' + aľ'a / aľ'ā 'bácsi'
	balaks		?
	ežna	āžna	tatár
a hűg férje	-	-	
a férj hűgának a férje		aľ'ňaka	aľ'ā 'bácsi' + dem. + dem.
a feleség hűgának a férje	paľ'dej		?
a feleség nővérének a férje	svojak	svajak, svajak	or. свояк 'ua'
<i>sógornő</i>			
a férj nővére	paľ'ka		paľ'a 'nővér' + dem.
		akľ'a	tatár
		oču št'ir	oču 'nagy' + št'ir 'lány'
(fiatalabb)		jotksta št'ir	jotksta 'közül' + št'ir 'lány'
a férj hűga	avñe parija	avañā ulmañ kastard'ñā	ava 'nő, asszony' + dem. ? paro 'jó' + oja 'barátnő' ? tatár kastar 'hajadon (lány)' + id' 'gyermek' + dem.
(a legidősebb)	paľ'ka		paľ'a 'nővér' + dem.
		št'əřd'ñā, št'əřəd'ñā	št'ir 'lány' + id' 'gyermek' + dem.
a feleség nővére	balduz, paldus svojačēnica	baldəz, paldəs	tatár or. свояченица 'ua'
a feleség hűga	balduz, paldus	baldəz, paldəs	tatár
a báty felesége	uřaž	uřaž, uřaš, vəřeš, řāš maza, mažā mazaka, mazañā	uře / uřā 'rab' < FP *orja 'rab' maži, mazi 'szép' < FV *majsā (masā) 'ua' maza 'sógornő' + dem.
	pokš uřa		pokš 'nagy' + uřa 'sógornő'
	pokš uřaž		pokš 'nagy' + uřaž 'sógornő'
		aľ'ārva	aľ'ā 'bácsi' + əřvā 'feleség'

jelentés	erza-mordvin	moksa-mordvin	eredet
az öcs felesége	peñerva od ura od'irva, od urva vežeñs ura / uraš	pāl'ñarvā odərva, odərvañā	pāl'ñā 'öcs' + urva 'meny' / ərva 'feleség' od 'új, fiatal' + ura 'meny' od 'új, fiatal' + urva 'meny' / ərva 'feleség' (+dem.) vežeñs 'legkisebb' + ura / uraš 'meny'
a férj bátyjának a felesége	kijalo, kijal	kel, kijal	FP (U) *kālā(wā) 'sógornő'
a feleség bátyjának a felesége	urva, ura		urē 'rab' < FP *orja 'rab' a + ava 'asszony, nő'
az apai nagybácsi felesége (az apa bátyjának a felesége)	od baba		od 'új, fiatal' + baba 'anyó, néni'
(az apa öccsének a felesége)		vāžā	vāž- 'kicsi'
az anyai nagybácsi felesége (az anya bátyjának a felesége)		ščaka	šč- < U *čečā 'nagybácsi' + aka 'nővér'
(az anya öccsének a felesége)	urāž	urāž, uraš, vəreš, řaš	urē / urā 'rab' < FP *orja 'rab'
az apai nagynéni férje (az apa nő-vérének a férje)		ščəñā	U *čečā 'nagybácsi' + dem.

3. Egyéb rokonsági elnevezések

jelentés	erza-mordvin	moksa-mordvin	eredet
rokon	raške rod'ña	raškā rod'ñā	? *roskā or. родня 'rokon'
mostohaanya	od ava a rodnoj ava, avoľ rodnoj ava	od ava / řād'ā af rodnoj řād'ā	od 'új, fiatal' < FU *wuð'e 'új' + ava / řād'ā 'anya' a / avoľ / af 'nem' + rodnoj 'rokon' < or. родной 'rokon-, édes-' + ava / řād'ā 'anya'
mostohaapa	od řet'a a rodnoj řet'a, avoľ rodnoj řet'a	od al'ā af rodnoj al'ā	od 'új, fiatal' < FU *wuð'e 'új' + řet'a / al'ā 'apa' a / avoľ / af 'nem' + rodnoj 'rokon' < or. родной 'rokon-, édes-' + řet'a / al'ā 'apa'

jelentés	erza-mordvin	moksa-mordvin	eredet
mostohafiú	a rodnoj ćora avol' rodnoj ćora	af rodnoj ćora	a / avol' / af 'nem' + rodnoj 'rokon' < or. родной 'rokon-, édes-' + ćora 'fiú, fia'
mostohalány	a rodnoj t'ejt'er avol' rodnoj t'ejt'er	af rodnoj št'ir	a / avol' / af 'nem' + rodnoj 'rokon' < or. родной 'rokon-, édes-' + t'ejt'er / št'ir 'lány'
özvegy	dova	udavoj, ədavoj, vədavoj	or. вдова 'özvegy (fn)' or. вдовый 'özvegy (mn)'
özvegyasszony	dova-ava	udava, udavoj- ava	dova 'özvegy' + ava 'nő, asszony' udavoj 'özvegy' + ava 'nő, asszony'
özvegyember	dova-ćora	udavoj-ćora	dova 'özvegy' + ćora 'férfi' udavoj 'özvegy' + ćora 'férfi'
árva	uroz, uros	urəs	U *orpa(sä), orwa(sä) 'ua'
keresztapa	kum křestnoj t'et'a	kum křestnaj al'a	or. кум 'koma' křestnoj / křestnaj 'kereszt-' < or. крѣстный 'ua' + t'et'a / al'a 'apa'
keresztanya	kuma křestnoj ava	kuma křestnaj t'äd'ä / ava	or. кума 'komaasszony' křestnoj / křestnaj 'kereszt-' < or. крѣстный 'ua' + ava / t'äd'ä 'anya'
keresztfiú	křestnoj ćora	křestnaj ćora	křestnoj / křestnaj 'kereszt-' < or. крѣстный 'ua' + ćora 'fiú, fia'
keresztlány	křestnoj t'ejt'er	křestnaj št'ir	křestnoj / křestnaj 'kereszt-' < or. крѣстный 'ua' + t'ejt'er / št'ir 'lány'

A fenti táblázatból látható, hogy a legalapvetőbb rokoni viszonyokat jelölő elnevezések között sok ősi eredetű, illetve belső keletkezésű szó található. Uráli eredetű például a mdE *ni* 'feleség', a md *ov* 'vő', a mdM *ščäl'a* '(anyai) nagyapa'. Finn-permi alapnyelvi eredetű a mdE *sazor* ~ mdM *sazər* 'húga vkinek', a mdE *mir'de* ~ mdM *mir'dä* 'férj' és finn-volgai a mdE *l'ela* 'bátyja vkinek'. Feltételezhetően finnugor eredetű a mdE *aťa* ~ mdM *at'a* '(apai) nagyapa, apó', a mdE *paťa* 'növéré vkinek' ~ mdM *paťa* 'bátyja vkinek', a mdE *ej'de*, *ej'd* ~ mdM *id*, *aj* 'gyermek'. Valószínűleg a finn-volgai alapnyelvből származtatható a mdE *t'ela* ~ mdM *t'ät'a*, *t'et'a* 'apa', a mdM *t'äd'ä* 'anya'.

A belső keletkezésű szavak közül véleményem szerint gyermeknyelvi eredetűek a mdE *kaka*, *kakš*, md *t'aka*, *daka* 'gyermek' szavak. Ugyanebbe a csoportba sorolható például az ősi elemekből álló mdE *siřkaj* '(apai) nagymama', *ineat'a* '(apai) dédapa / ükapa' és *hižaña* 'anyós (a feleség anyja)'.

A bonyolultabb rokonsági viszonyokat jelölő elnevezések között is található több olyan, amely ősi eredetű, vagy pedig ilyen elemekből áll. Uráli eredetű a mdM *očä* 'nagybácsi (az apa bátyja)' és a mdE *čiče*, *šiče* ~ mdM *šičä* 'sógor (a nővér férje)'. Az uráli vagy a finnugor alapnyelvre vezethető vissza a mdE *kijalo*, *kijal* ~ mdM *kel*, *kijal*

‘sógornő (a férj bátyjának a felesége)’. A finn-volgai alapnyelvre rekonstruált ‘szép’ szóból származik például a mdM *maza*, *mažä* ‘sógornő (a báty felesége)’ és *mažnä*, *mazədñä* ‘sógor (a férj öccse)’. (Ez utóbbiban még a finnugor ‘gyermek’ szó, valamint szintén ősi eredetű kicsinyítő képző található.) Hasonlóan ősi eredetű elemekből áll például a mdE *sire paťa* ‘nagynéni (az apa / anya nővére)’, a mdM *ščəñä* ‘nagybácsi (az anya bátyja)’. A mdE *od’irva* ~ mdM *odərvä*, *odərvänä* ‘menyasszony, menyecske (fiatalasszony)’ is néhány ősi elemet tartalmaz: *od* ‘új, fiatal’ (< FU **wuð’e* ‘új’) + *urva* ~ *ərvä* / *ərvänä* ‘meny’ (mdE *urē* ~ mdM *urä* ‘rab’ < FP **orja* ‘rab’ + *ava* ‘nő, asszony’ /+ dem./).

Az idegen eredetű rokonságnevek közül a török nyelvekből származik több alapvető rokonsági viszonyt jelölő szó. Ezeknek egy része valószínűleg kiszorította az eredeti elnevezést, mert ezek az adott rokonsági viszonyra egyetlenként (nem szinonimaként) állnak: például mdE *ava* ‘anya’, mdM *baba* ‘(apai) nagymama’ (a mdE *baba* ‘ua’ mellett még él a *sirkaj*), mdE *ćora* ~ mdM *ćora*, *šora* ‘fai vkinek’, mdM *aka* ‘nővére vkinek’. Másik részük luxuszövevényyszó, hiszen mellettük van más elnevezés is az adott rokonsági viszonyra: például mdE *boďa* ‘(apai) nagyapa’, mdE *duga*, *dugan* ~ mdM *dugan* ‘öccse vkinek’, mdE *ezna* ~ mdM *ážna* ‘vő’.

Az orosz eredetű jövevényyszavak viszont többnyire luxuskölcsönzéseknek tekinthetők. Az ‘unoka’ jelentésű orosz eredetű szó (mdE *nučka*, *nuka*, mdM *unək* < or. *внучка*, *внук* ‘ua’) szinte kiszorította a korábbi, finnugor eredetű elnevezést (ez az erza-mordvinban még él az orosz eredetű szó mellett *bujo*, *pijo* alakban), valamint a körülírással kifejezőmódot, amelyre szintén az erza-mordvinban találtam példát (*ejkakšoñ ejkakš* ‘a gyermekem gyermeke’, *ćorañ coľa* ‘a fiam fia’, *tejtēreñ ćora* ‘a lányom fia’, *ćorañ tejtēř* ‘a fiam lánya’, *tejtēreñ tejtēř* ‘a lányom lánya’).

Az alapvető viszonyt kifejező kategóriába tartozó, orosz eredetű mordvin luxuszövevényyszó például a md *brat* ‘fiútestvére vkinek’ (< or. *брат* ‘ua’) is, amely – az indoeurópai nyelvekre jellemző módon – nem jelöli meg azt, hogy idősebb vagy fiatalabb fiútestvérről van-e szó, és ezért nem pontos szinonimája a mdE *l’ela*, mdM *paťa* ‘bátyja vkinek’, illetve a mdE *jalaks*, mdM *pälñä*, mdE *duga*, *dugan*, mdM *dugan* ‘öccse vkinek’ szavaknak. Luxuskölcsönzés a mdE *kožajka*, *kožejka* ‘feleség’ (< or. *хозяйка* ‘háziasszony’) is, amelynek használata fokozatosan terjed az uráli alapnyelvi eredetű *ñi* mellett. (A moksában a ‘feleség’ szó belső keletkezésű: *ərvä* < *urä* ‘rab’ + *ava* ‘nő, asszony’). A ‘nagyapa’ jelentésű mdE *d’eda* (< or. *дед* ‘ua’) több más ugyanilyen jelentésű szó (*pokšťa*, *aťa*, *sire aťa*, *boďa*) mellett él, míg a moksamordvinban tartja magát az egyedüli elnevezésként használatos, feltételezhetően finnugor eredetű *aťa* ‘(apai) nagyapa’, illetve az uráli eredetű *ščätä* ‘(anyai) nagyapa’. Az orosz eredetű mdM *bat’ka*, *paťka* (< or. *ба́тька* ‘apuska, tata’) még párhuzamosan él az eredetibb *aťävəž*, *aťäväs* ‘após (a feleség apja)’ mellett. Az ősi elemekből álló mdE *hizaña* ‘anyós (a feleség anyja)’ mellett több orosz eredetű szinonima használatos: *tošťa baba* (*tošťa* < or. *мёуца* ‘anyós’ + *baba* ‘anyó, néni’), *tošća* (< or. *мёуца* ‘anyós’), *mačka* (< or. *мачка* ‘anyácska’), a mdM *avəž baba* (*avəž* ‘anyós’ + *baba* ‘anyó, néni’) mellett pedig a *matka* (< or. *ма́мка* ‘anyácska’).

A mordvin rokonságnevekkel foglalkozó irodalom érdekes módon nem említi a ‘vőlegény’ szót, míg a ‘menyasszony’-t általában igen. Megjegyzendő, hogy ezek jogilag nem is számítanak rokonsági elnevezéseknek. A ‘vőlegény’-re általában két

elnevezés használatos, és mindkettő orosz eredetű. A mdE *odnasum* a mordvin etimológiai szótár (EV: 125) szerint a Don melletti kazakok nyelvjárásából származik, őket nevezték orosz eredetű szóval *odnasum*-oknak, mivel hadjáratba menvén egy szekérre, egy táskába pakoltak (< or. *одна сум(ка)* 'egy táska'). A másik 'völegény' szó általánosan használatos mdE *žeñix*, *žeñex* ~ mdM *šañix* (< or. *женух* 'ua').

A bonyolultabb, nem alapvető rokonsági viszonyokat kifejező szavak többnyire belső keletkezésűek. Ha idegen eredetűek vagy ilyen elemeket tartalmaznak, akkor azok vagy az orosz, vagy a török nyelvekből származnak.

Az 'unokaöcs' és az 'unokahűg' orosz eredetű elnevezése általában kiszorította a mordvin körülírással elnevezést, amelyre az erza-mordvinban találtam példákat: *lelañ / jalaksoñ / pañ / sazeroñ ejkakš* 'unokaöcsém / unokahűgom (a bátyám / az öcsém / a nővérem / a húgom gyermeke)', *lelañ / jalaksoñ / pañ / sazeroñ čora* 'unokaöcsém (a bátyám / az öcsém / a nővérem / a húgom fia)', *lelañ / jalaksoñ / pañ / sazeroñ tejteř* 'unokahűgom (a bátyám / az öcsém / a nővérem / a húgom lánya)'. A moksa-mordvinban még él egy ismeretlen eredetű elnevezés az 'unokahűg'-ra, ha az a lánytestvér lánya: *ujvaš*. Mindezek helyett azonban inkább az orosz eredetű mdE *plemjañnik* ~ mdM *plēmāññak* 'unokaöccse vkinek' (< or. *племянник* 'ua'), illetve a mdE *plemjañnica* ~ mdM *plēmāññaca* 'unokahűga vkinek' (< or. *племянница* 'ua') használatos.

A 'nászúr', 'nászasszony' ('a gyermek házastársának apja / anyja') rokonsági viszonyra is él egy-egy bolgár és egy-egy orosz eredetű terminus. Bolgár eredetű (illetve előtagja bolgár eredetű) a md *kuda* 'nászura, násza vkinek', *kudava* 'nászasszonya vkinek', orosz eredetű a md *svat* 'nászura, násza vkinek' (< or. *сват* 'ua'), mdE *suvaça*, *svaça* ~ mdM *svaça* 'nászasszony' (< or. *сваха* 'ua'). Az erzában létezik egy belső keletkezésű, körülírással név is erre a viszonyra: *jatoñ lomañ* 'nászura, násza vkinek' (szó szerint: idegen ember').

Az egyéb rokonsági elnevezések közé sorolt szavak között feltűnően sok az orosz eredetű szó. Maga a 'rokon' jelentésre két szó használatos: az eredetibb mdE *raške* ~ mdM *raškä*, illetve az orosz eredetű mdE *rodña* ~ mdM *rodñä*. A mostohaazulókra még él a régi mdE *od ava*, mdM *od ava / tädä* 'mostohaanya'; mdE *od teťa*, mdM *od alä* 'mostohaapa' (*od* 'új, fiatal' < FU **wuð'e* 'új' + *ava / tädä* 'anya', *teťa / alä* 'apa') az újabb mdE *a rodnoj ava*, *avol' rodnoj ava*, mdM *af rodnoj tädä* 'mostohaanya'; mdE *a rodnoj teťa*, *avol' rodnoj teťa*, mdM *af rodnoj alä* 'mostohaapa' (*a / avol' / af* 'nem' + *rodnoj* 'rokon' < or. *родной* 'rokon-, édes-' + *ava / tädä* 'anya', *teťa / alä* 'apa') mellett, viszont a 'mostohagyerek'-re már csak az orosz eredetű jelzővel alkotott kifejezéseket találtam: mdE *a rodnoj čora*, *avol' rodnoj čora* ~ mdM *af rodnoj čora* 'mostohafiű', mdE *a rodnoj tejteř*, *avol' rodnoj tejteř* ~ mdM *af rodnoj štir* 'mostohalány'.

A mordvin 'özvegy' az erza-mordvinban orosz eredetű főnévből származik: *dova* (< or. *вдова* 'özvegy /fn./'), míg a moksa-mordvinban orosz eredetű melléknévből: *udavoj*, *ədavoj*, *vədavoj* (< or. *вдовый* 'özvegy /mn./'). A szó használatos a 'nő' / 'férfi' utótaggal is: mdE *dova-ava*, mdM *udava*, *udavoj-ava* 'özvegyasszony', mdE *dova-čora*, mdM *udavoj-čora* 'özvegyember'.

A keresztnév eredetű rokonságnevek is orosz eredetűek, az összetetteknek pedig az előtagja orosz eredetű: md *kum* 'keresztapa' (< or. *кум* 'koma'), md *kuma*

‘keresztanya’ (< or. *кыма* ‘komaasszony’); mdE *křestnoj t'e'a* ~ mdM *křestnaj al'a* ‘keresztapa’, mdE *křestnoj ava*, mdM *křestnaj t'ad'a / ava* ‘keresztanya’; mdE *křestnoj čora* ~ mdM *křestnaj čora* ‘keresztfiú’, mdE *křestnoj tej'te'* ~ mdM *křestnaj š'ti'* ‘keresztlány’ (mdE *křestnoj* ~ mdM *křestnaj* ‘kereszt-’ < or. *крѣстный* ‘ua’).

A mordvin rokonságnevek rendszerének egyik feltűnő sajátossága a házassági rokont jelölő terminusok (más nyelvekkel összehasonlítva szokatlan) gazdagága. Azokra a rokonsági viszonyokra, amelyekre például a magyar nyelvben egy-egy szót használnak (m. *sógor* ‘Schwager’, *sógornő* ‘Schwägerin’) a mordvinban rengeteg elnevezés él. A magyar nyelvben a *sógor*, *sógornő* tág fogalmat jelöl, jelenti a ‘házastárs testvére’ és a ‘testvér házastársa’ viszonyt, sőt esetleg a ‘házastárs testvéreinek a házastársa’ és a ‘testvér házastársának a testvére’ viszonyt is (Szépe 1972: 193). A mordvinban külön-külön elnevezések élnek a házastárs nemétől és (az EGO-hoz viszonyított) korától, illetve a testvér nemétől és (az EGO-hoz viszonyított) korától függően.

Például a magyar ‘sógor’ a mordvinban lehet:

mdE *kakža'a*, mdM *al'gä* ‘a férj bátyja’,
mdE *al'ne* ~ mdM *al'hä* ‘a férj öccse’,
mdE *ala*, mdM *al'gä* ‘a feleség bátyja’,
mdE *balža* ~ mdM *baže, palžä, pažä* ‘a feleség öccse’,
mdE *čiče, šiče, čiča'a, šiča'a* ~ mdM *šiče, šiča'al'a* ‘a nővér férje’
mdE *pal'dej* ‘a feleség húgának a férje’
stb.

A magyar ‘sógornő’ a mordvinban lehet:

mdE *pat'ka*, mdM *ak'lä* ‘a férj nővére’,
mdE *parija*, mdM *ul'ma'* ‘a férj húga’,
mdE *balduz, paldus* ~ mdM *baldəz, paldəs* ‘a feleség nővére / húga’,
mdE *u'až*, mdM *maza, mažä, mazaka, maza'hä* ‘a báty felesége’,
mdE *pe'ne'va* ~ mdM *päl'nərvä* ‘az öcs felesége’,
mdE *kijalo, kijal* ~ mdM *kel, kijal* ‘a férj bátyjának a felesége’
stb.

Az ilyenfajta rokoni viszonyt jelölő elnevezések tovább bővíülhetnek aszerint, hogy több báty / öcs / nővér / hűg közül az idősebbnek vagy a fiatalabbnak a házastársáról, vagy a házastárs fiatalabb vagy idősebb bátyjáról / öccséről / nővéréről / hűgáról van-e szó. Például:

mdM *maž'nä, maza'd'nä* ‘a férj legidősebb öccse’,
mdM *väž'nä, väž'd'nä, väžad'nä* ‘a férj legfiatalabb öccse’,
mdM *kefta* ‘a férj harmadik öccse’.

A ‘házastárs testvére’, a ‘testvér házastársa’, a ‘házastárs testvéreinek a házastársa’ és a ‘testvér házastársának a testvére’ rokonsági viszonyra vonatkozó elnevezések nagy része belső keletkezésű, főleg ősi vagy tatár eredetű elemekből álló szó. Ebben a

kategóriában igen kevés az orosz eredetű szó, mindössze egyetlen olyan rokonsági viszonyt találtam, amelyre nem volt saját, csak orosz eredetű elnevezés:

mdE *svojak* ~ mdM *svajak*, *svajak* 'sógor = a feleség nővérének a férje' (< or. *свояк* 'ua').

Ezenkívül két másik szó esetében luxuskölcsonzészről van szó, hiszen még él az eredeti mordvin szó is:

mdE *svojačeniца* 'sógornő = a feleség nővére' (< or. *свояченица* 'ua') vö. mdE *balduz*, *paldus* ~ mdM *baldəz*, *paldəs* 'ua',
mdE *šurin*, *šureň*, *šuriň* ~ mdM *šurin*, *šurəň* 'sógor = a feleség bátyja / öccse' (< or. *шурин* 'ua') vö. mdE *aľa*, mdM *aľgä* 'sógor = a feleség bátyja', mdE *baľža* ~ mdM *baže*, *paľžä*, *pažä* 'sógor = a feleség öccse'.

A mordvin rokonságnevek etimológiai vizsgálata azt mutatja, hogy az idegen eredetű elemek többnyire két nagy csoportba sorolhatók:

1. török eredetű, régebbi jövevényszavak,
2. orosz eredetű, újabb idegenszavak.

A török eredetű rokonságnevek többségükben szinonima nélküli, alapvető rokoni viszonyt jelölő szavak, amelyek az adott rokonsági viszonyra egyedüli elnevezésként szerepelnek, míg az orosz eredetű rokonságnevek nagy része luxusjövevényszó, amely mellett még él az eredeti mordvin név is, vagy pedig nem alapvető rokonsági viszonyt jelölő szó, amelyet a mordvin eredetileg körülírással fejezett ki.

A vizsgált 208 rokonságnév nagy része, 63,46%-a (132 elnevezés) belső keletkezésű: szószerkezet, összetett, képzett, egyéb toldalékos vagy gyermeknyelvi szó. Ezeknek a szavaknak az összetevő elemei többnyire ősi vagy idegen eredetűek. A rokonságnevek majdnem egynegyede, 21,15%-a (44 szó) idegen eredetű. Ebből 11,53% (24 szó) orosz eredetű, míg 9,13% (19 szó) a török nyelvekből származik, egy szó (0,48%) pedig egyéb (balti) eredetű. Az ősi eredetű rokonságnevek száma 26 (12,5%). Az ismeretlen eredetű elnevezések közé 6 szó (2,88%) sorolható.

Rövidítések:

dem. = kicsinyítő (deminutiv) képző	mn	= melléknév
fn = főnév	or.	= orosz
FP = finn-permi alapnyelvi	pl.	= a többes szám (pluralis) jele (de a mellérendelést jelöli!)
FU = finnugor alapnyelvi	suff.	= képző
FV = finn-volgai alapnyelvi	U	= uráli alapnyelvi
gen. = a birtokos eset (genitivus) ragja egyes szám 1. személyű rokonságneveknél	ua	= ugyanaz
m. = magyar	vkinek	= valakinek
md = mordvin (erza- és moksa-mordvin)	vmilyen	= valamilyen
mdE = erza-mordvin	voc.	= a megszólító eset (vocativus) ragja
mdM = moksa-mordvin	vö.	= vesd össze

IRODALOM

- Babuškina, R. V. 1965: Terminy rodstva kak fakty genetičeskoj svjazy mordvoskogo naroda s drugimi finno-ugorskimi. In: *Etnogenez mordovskogo naroda, Saransk*. 344–358.
- EMMSz: Mészáros Edit – Raisa Širmankina 1999: *Erza-mordvin – magyar szótár. Studia Uralo-Altaica Supplementum* 8. Szeged.
- ERV: Serebrennikov, B. A. – R. N. Buzakova – M. V. Mosin (red.) 1993: *Erzjan'-ruzon' valks. Erzjansko-russkij slovar'*. Moskva.
- EV: Cygankin, D. V. – M. V. Mosin 1998: *Etimologijan' valks*. Saransk.
- Feoktistov, A. P. 1965: K probleme mordovsko-tjurkskih jazykovyh kontaktov. In: *Etnogenez mordovskogo naroda*. Saransk. 331–342.
- FUV: Collinder, Björn 1955: *Fenno-Ugric Vocabulary. An Etymological Dictionary of the Uralic Languages*. Stockholm.
- Grišunina, V. P. 2000: O terminah rodstva i svojstva v mordovskih jazykah. *Finno-ugristika* 4. Saransk. 55–58.
- Kočevatkina, A. P. 1977: Terminy krovnogo rodstva i svojstva v erzjanskom jazyke. In: *Aktual'nye problemy mordovskogo jazykoznanija*. Saransk. 12–18.
- MMSz: Juhász Jenő 1961: *Moksa-mordvin szójegyzék*. Budapest.
- MRV: Serebrennikov, B. A. – A. P. Feoktistov – O. Je. Poljakov (red.) 1998: *Mokšen'-ruzon' valks. Mokšansko-russkij slovar'*. Moskva.
- MSzFE: Lakó György (szerk.): *A magyar szókészlet finnugor elemei. Etimológiai szótár* 1–3. Budapest. 1967., 1971., 1978.
- MW: H. Paasonens *Mordwinisches Wörterbuch* 1–4. Helsinki. 1990., 1992., 1994., 1996.
- Szépe György 1972: A magyar rokonsági elnevezések néhány kérdése. *Általános Nyelvészeti Tanulmányok* 8. 181–199.
- UEW: Rédei, Károly: *Uralisches etymologisches Wörterbuch* 1–3. Budapest – Wiesbaden. 1986 – 1991.

UNTERSUCHUNG DER MORDWINISCHEN VERWANDTSCHAFTSBEZEICHNUNGEN NACH IHRER HERKUNFT

EDIT MÉSZÁROS

Im Aufsatz wird ein möglichst vollständiges System der mordwinischen Verwandtschaftsbezeichnungen (einschließlich der dialektalen Formen) aufgezeichnet, wobei auch auf die Herkunft der einzelnen Bezeichnungen verwiesen wird. Die Verfasserin ordnet die Verwandtschaftsbezeichnungen in drei Gruppen ein: Bezeichnungen für: 1. die Blutsverwandten, 2. die durch Eheschließungen verwandten und 3. die sonstigen Verwandtschaftsbezeichnungen. In allen drei Gruppen gibt es Wörter alten; eigensprachlichen Ursprungs und auch solche fremder Herkunft; der Ursprung einiger Verwandtschaftsbezeichnungen dagegen ist ungeklärt.

Ein auffallendes Merkmal des Systems der mordwinischen Verwandtschaftsbezeichnungen ist die (im Vergleich zu anderen Sprachen außergewöhnliche) Vielfalt der ehebezogenen Verwandtschaftsbezeichnungen. Zur Bezeichnung von Verwandtschaftsbeziehungen, für die z. B. im Ungarischen je ein Wort existiert (ung. *sógor* = 'Schwager'; ung. *sógornő* = 'Schwägerin'), gibt es im Mordwinischen zahlreiche Bezeichnungen.

Von den untersuchten 208 Verwandtschaftsbezeichnungen ist der Großteil (63,46% – 132 Verwandtschaftsnamen) eigensprachlichen Ursprungs: das sind Wortgruppenlexeme, zusammengesetzte Wörter, Ableitungen, andere Derivate oder auch Wörter aus der Kindersprache. Die Komponenten dieser Wörter haben ihren Ursprung in der eigenen Sprache, ein geringerer Teil stammt aus fremden Sprachen. Beinahe ein Viertel (21,15%) der Verwandtschaftsbezeichnungen (24 Wörter) ist fremder Herkunft: 24 Wörter (11,53%) stammen aus dem Russischen, 19 Wörter (9,13%) entstammen türkischen Sprachen, 1 Wort (0,48%) kommt aus einer baltischen Sprache. Die Zahl der ältesten (ureigenen) Verwandtschaftsbezeichnungen beträgt 26 (12,5%). Zu den Bezeichnungen ungeklärter Herkunft können 6 Wörter (2,88%) gezählt werden.